

UDK 82.09:821.124.09(049.3)

Primljeno: 09. 01. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Matea Tunjić

ZAIGRANO LICE RANONOVOVJEKOVNE EUROPE

(Šime Demo, *Uvod u latinsku makaronsku književnost*,
Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2023)

*Ova me je bezvrijedna književna forma davno počela zaokupljati.
‘Tričarije!’, poviknut ćete. Svakako. Ali onome tko ne protrati
barem malo svojega vremena život je dosadan i bezličan.*

Mitchell

Do neobičnog rukavca višestoljetne latinske književnosti, kakvim opisuje makaronsku književnost, istraživački put znanstvenicima rasvjetljuje Šime Demo, redoviti profesor na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Premda veći dio njegove obimne knjige obuhvaća povijesni prikaz latinske makaronske književnosti u Europi, autor za naziv svog djela bira *Uvod u latinsku makaronsku književnost*, dajući time do znanja, kako u predgovoru navodi, da smatra kako je on tek započeo istraživanje ove neobične pjesničke tradicije pružajući čitateljima nedovršen prikaz i sam se uvjerivši da „u tako slabo istraženom polju i najpovršnija aleatorna potraga može relativno brzo uroditi nekim novim pronalaskom” (str. 12). Unatoč skromnosti hrvatskog klasičnog filologa, *Uvod* je zaista, riječima recenzenta prof. dr. sc. Vlade Rezara, „bez presedana ne samo u hrvatskoj, nego i u međunarodnoj književnopovijesnoj znanstvenoj literaturi”.

Trinaest se poglavlja *Uvoda* može promatrati kroz dvije veće cjeline, od kojih jedna raspravlja o problemima definiranja latinske makaronske književnosti, njezinim značajkama i počecima, etimološkom porijeklu naziva i proučavanju, dok druga

obuhvaća prikaz povijesnog razvoja makaronštine u Europi. Nakon kratka opisa povijesti proučavanja makaronstva, navodeći da ono od skromnih početaka u 15. i 16. stoljeću svoj procvat započinje u 19., a doživljava u 20. i 21. stoljeću, autor pokušava odgovoriti na često postavljano pitanje onih koji se slučajno ili namjerno susretnu s ovakvom vrstom književnosti – što je makaronstvo? U istoimenom poglavlju Demo iznosi različite definicije i brojna neslaganja oko toga što bi bilo makaronstvo, navodeći kako se većina znanstvenika slaže da je termin nastao u renesansnoj Italiji i da se makaronski stil sastoji od mješavine više jezika, pri čemu veći dio njih zahtijeva prisutnost latinskog. Međutim, problem nastaje oko leksičke hibridizacije, odnosno tvorbe riječi iz elemenata dvaju jezika pa se onda makaronski stil, navodi klasični filolog, može podijeliti na: maksimalistički ili strogi, srednji ili leksički i minimalistički ili blagi stil. Neslaganja pak ne staju samo na formalnom, nego su prisutna i u sadržajnom aspektu književnosti pa tako mnogi, ne svi, burlesknost, komičnost, satiričnost, parodičnost i grotesknost smatraju značajkama makaronštine. Naime, „pojam makaronstva bio je kroz povijest toliko nejasan da ni kod samih književnika ne postoji slaganje oko njegova značenja” (str. 30).

Na osnovu izrečenih stajališta autor zaključuje da makaronska književnost zahtijeva veoma fleksibilnu definiciju. Stoga on navodi da makaronsko „djelo konzistentno, u više-manje pravilnim razmacima, miješa latinski i nestandardni dijalekt nekog modernog jezika; miješanje je idioma u djelu takvo da u mnogim leksičkim riječima latinski daje sve gramatičke, a oba jezika leksičke morfeme, dok su ostale leksičke i sve gramatičke riječi latinske; djelo ne sadrži veoma duge jednojezične odlomke; djelo ima humorni burleskni i satirični sadržaj; napisano je u stihovima i to u daktilskim heksametrima, a povremeno se pojavljuju sintaksna i semantička iskrivljenja uključenih jezika” (str. 40). S druge strane, kad se o makaronštini promišlja iz etimološke perspektive, dolazi se do zaključka kako je naziv te neobične književnosti tematski obilježen, vezujući se za gastronomsku komponentu djela. Tomu u prilog ide i promišljanje Teofila Folenga, dugo smatranog začetnika makaronske književnosti, koji navodi da je naziv izveden „iz riječi *macarones* a to je ‘neka vrsta jela smiješanog od brašna, sira i maslaca, masnog, priprostog i seljačkog’, i da ‘zato makaronske pjesme ne treba da u sebi sadrže ništa do nedotjeranih, grubih i nepristojnih riječi’” (str. 41-42).

Kad se radi o njezinim počecima, valja spomenuti da makaronska književnost nije nastala preko noći tako što je neki genijalan pojedinac odlučio, ne znajući kakve će sve izazvati reakcije, pisati makaronsku poeziju koja je, autorovim riječima uvijek bila gost i u latinskoj i u vernakularnim književnostima. Makaronski se stil, imajući

već dobre temelje u tradiciji latinskog koji je prihvaćao riječi drugih, stranih jezika, u srednjovjekovnim propovijedima koje su nastojale raznolikim izričajem pristupiti različitim slojevima društva, u takozvanim kuharskim razgovorima i sveučilišnim *vesperae*, pojavivši se u Italiji, kolijevci humanizma, prirodno uklopio u postojeću tradiciju kao „umjetnički odraz posebne sociolingvističke situacije” (str. 75).

Raspravom o vremenskom okviru pojavljivanja makaronštine Demo započinje povijesni prikaz ove književnosti. Značaj njegova *Uvoda*, pored toga što i njime potvrđuje tezu o postupnom razvoju ovog neobičnog rukavca, očituje se i u tome što na početak povijesnog prikaza ne stavlja začetnika Teofila Folenga, nego ide korak dalje u prošlost posvećujući cijelo poglavlje *predfolengovcima* u kojem ističe da su već neki od njih, Corado iz Padove i Michele Tifi degli Odasi, uveli u svoja djela tipske karakteristike makaronskih likova – proždrljivost, pohotu, groteskni izgled i spremnost na šalu, dok je Bassano iz Mantove pisao prvu makaronsku političku polemiku. No, neosporna je činjenica da je upravo spomenuti Mantovac, Teofilo Folengo, proslavio makaronsku poeziju. Makaronski je Vergilije, kako ga autor zaslužen naziva, „uspostavio makaronski stil u njegovoj punini, izdvojio se iz tradicije i udario svom djelu jasan ideološki biljeg. On je ozbiljio makaronstvo sa svim njegovim implikacijama, a njegovo djelo predstavlja vrhunac do kojega se nikada ni prije ni nakon njega nijedan makaronski pjesnik nije uspio izdići” (str. 140-141). O prašini koju je njegova *Macaronea*, potpisana umjetničkim imenom Merlin Cocai, podigla svjedoči i to da se našla na *Index librorum prohibitorum*, a tim je djelom „otvorio vrata stvaralačke slobode kasnijim autorima” (str. 145). Stoga mantovski čarobnjak, pjesnik-prorok Merlin, s punim pravom zaslužuje titulu začetnika latinske makaronske književnosti.

Daljnji povijesni prikaz Demo nastavlja u Italiji, ističući važne Folengove talijanske nasljedovatelje i raspravljajući, uz isječke pjesama, o tematikama koje se pronalaze u njihovim djelima. U tim raspravama jasnije se prikazuju raznolike teme koje su se nazirale u pokušaju definiranja makaronske poezije, a koje će se, manje ili više, pojavljivati i među predstavnicima drugih europskih zemalja. Tako su se među makaronskim pjesmama našla i *Makaronija o suđenju* lokalnog sudskog dužnosnika, Bernardino Stefonio proslavio se djelom *Snaga makarona* u kojemu likovi, Njok, Vafl i Kaša žele ugledati duh Merlina Cocaija, a među talijanskim predstavnicima ističe se i Cesare Orsini sa svojom *Pohvalom neznanju* kao parodijom na Erazmovu *Pohvalu ludosti*. U makaronijama se našla i *Pohvala brašnu*, kao i anonimna parodija filozofske rasprave *Obraz(ov)ni zaključci (Conclusiones buccolicae)*, a valja napomenuti da i danas udruga *Amici di Merlin Cocai* djeluje uz nekoliko predstavnika.

Iz Italije autor svoj pregled seli preko Alpa pa u poglavljima koja slijede govori o povijesti makaronštine u Francuskoj, posebice u Provansi, Španjolskoj, Portugalu, Engleskoj, Njemačkoj i Nizozemskoj, a europski prikaz završava poglavljem *Slavenski doprinos: Poljski, češki i hrvatski*. Autor pritom uvijek pristupa na sličan način, govoreći o uvjetima koji su prethodili razvoju makaronske književnosti na tim područjima, mogućim utjecajima i doticajima s izvorom makaronštine, Italijom, a potom ističe nekoliko važnih predstavnika, dajući zanimljive isječke njihovih djela i raspravljajući o karakterističnim, a opet raznovrsnim temama makaronštine toga područja. Usto napominje i prednosti romanskih jezika, posebice talijanskog, jer, zahvaljujući svom latinskom korijenu, lakše dolaze do leksičke hibridizacije. No, isto tako navodi da manje ili više udaljeni od latinskog, slavenski i germanski jezici također gaje važnu i bogatu makaronsku tradiciju.

Tako provansalsko makaronstvo daje poseban karakter francuskoj latinskoj književnosti, posebice zato što autor navodi i postojanje mogućnosti razvitka ovog ogranka nezavisno od Italije, a kao najznačajnije predstavnike ističe Anoina Arenu, rodonačelnika makaronskog pjesništva sjeverno od Alpi, Francioisa Rabelaisa i druge. Španjolce Demo naziva uglednicima i odmetnicima, a njihove su makaronije „od sasvim osobnih ispovijesti preko slavljeničkih sastavaka do moralističkih pouka i ogorčenih satira (...) zahvatile širok raspon mnogih tema inače prisutnih u tradicionalnim pjesničkim žanrovima” (str. 304). U Portugalu su gotovo sve poznate makaronije „nastale tijekom 18. i 19. stoljeća među studentima najstarijeg i najuglednijeg (...) sveučilišta u zemlji” (str. 314). A zahvaljujući njima, razvio se cijeli podžanr pjesama o duhanu. Njemačka i Nizozemska kolijevke su *Buhijade*, a u njihovim će se pjesmama pronaći i akademska parodija *Teze i rasprava iz opće vinozofije (Theses nec non disputatio ex universa vinosophia)*. Makaronština je uvjete za razvitak imala i na britanskom otočju koje je, riječima autora, „od 6. stoljeća (...) bilo funkcionalno višejezično, a latinskom se, engleskom i tamošnjim keltskim jezicima u kasnijim stoljećima pridružio i francuski (preciznije: anglonormanski)” (str. 369). Kad se radi o slavenskim predstavnicima, svoje su mjesto u makaronskoj književnosti pronašli Jan Kochanowski, značajan za cjelokupnu poljsku književnost, a među bogatom baštinom hrvatske novolatinske književnosti u makaronijama uspješno su se okušali Đuro Ferić, Martin Sabolović i ‘hrvatski Juvenal’ Franjo Milašinović.

Naposljetku, uz dvije spomenute istaknute cjeline i popis rukopisa i izdanja makaronskih djela, autor daje i kratki osvrt na svoj istraživački put i osobni uvid u još neistraženo područje novolatinske književnosti. Riječi kojim završava ovo djelo značajno, kako za hrvatsku, tako i za europsku književnu historiografiju, najbolje opisuju

bit europske makaronske poezije: „Knjigom je prošetala galerija raznovrsnih pisaca kojima je zajedničko najmanje to da su se u nekom trenutku života odlučili poigrati jezicima miješajući ih u makaronsku. Ona pokazuju jedno posebno, zaigrano lice ranonovovjekovne Europe, lice koje je najbanalnije događaje, najumnije rasprave i najkrvavije sukobe uspijevalo svesti na ono što oni i jesu: prolazni, jednako važni – naime, kozmički beznačajni – ostvaraji ljudske komedije” (str. 458).

Adresa autorice

Author's adress

Matea Tunjić

samostalna istraživačica, Zagreb

mateatunjic90@gmail.com

